

Filosofie

Samenvatting boek

Kernvragen filosofie: oorsprong wereld en mens, onderscheid tussen goed en kwaad en de zin van het bestaan. Hoe zit de wereld en de mens juist in elkaar.

H1. Zin, in- en uitzicht

Filo-sofen (vrienden van sofia of wijsheid): mensen die een antwoord zochten op vragen die tot dan toe door mythologie en godsdienst behandeld waren of opzij geschoven werden. Bijvoorbeeld, waar komt de wereld vandaan en waaruit bestaat het heelal? Bestaat er een absolute waarheid en hoe kunnen we die kennen? Wat zijn de regels van het denken? Etc.

Filosofische vragen werden pas mogelijk en zinvol nadat mensen op zeker niveau een materiële beschaving waren geraakt. In Griekse handelssteden ontstonden daardoor kleine minderheidsgroepen die een deel van hun vrijgekomen tijd konden besteden aan onderzoek doen. Dit waren toen vooral priesters en dichters die vooral de mythes van de stam vertelde. **Mythe = een als correct aanvaarde doch niet gefundeerde voorstelling van zaken.** Op een bepaald moment zijn deze verhalen niet meer genoeg en wordt er een bepaalde nieuwsgierigheid opgewekt. Het is deze nieuwsgierigheid en de groeiende ervaring die de drijfveer blijft van alle wetenschappelijk en filosofisch denken.

Veel vragen worden zowel door de filosofie als de godsdienst behandelen. Maar de methode om tot het antwoord te komen verschilt.

In de filosofie is er geen plaats voor een boven- of buitenmenselijke openbaring, deze worden door de godsdienst aan mensen meegedeeld en door hun aanvaard. De filosofie verwerpt deze waarheden niet maar beperkt zich tot een kritisch-rationele benadering van dezelfde problemen. In bepaalde periodes werd filosofie gezien als iets wat in ging tegen de overgeleverde religieuze mythologie, in sommige periodes waren er geen conflicten tussen godsdienst en filosofie. Het zijn geen natuurlijke vijanden, de godsdienst spreekt zich soms uit op terreinen waar de filosofie geen antwoord kan geven of de vraag openhoudt.

Ideologie = een samenhangend mensbeeld dat steun en zekerheid geeft, al dan niet bewust wordt opgedrongen en antwoorden geeft maar geen vragen laat stellen. Ook wel een verstard mensbeeld dat gecontroleerd wordt door autoritaire en absolute gezagsinstanties die geen tegen spraak dulden. Ideologie helpt traditionele zuilen in stand te houden, omdat sceptici in de eigen zuil verhinderd worden. Filosofie wil hieruit een in actief-pluralistische context een uitweg bieden.

Een manier om filosofie te benaderen is via het mens- en maatschappijbeeld, in onze maatschappij zijn dit vooral christelijke, niet-kerkelijke, joodse of islamitische mensbeeld (elk hebben een bijna volledige en bevredigende verklaring van ons menselijk bestaan. Om van mensbeeld tot filosofie te komen moet je door drie fase:

1. Het geleefde (geëxisteerde) dit krijg je mee van je omgeving en gaat vrij onbewust. Toch bepaalt het heel ons denken en handelen van vroeg tot laat.
2. Het uitgesproken mensbeeld, er komt een moment waarop het onbewust geleefde mensbeeld uitgesproken wordt, hierin vieren we de overgang van kindertijd naar de jonge volwassenheid. Dit gebeurt vaak via een ritueel, de kinderen spreken zich in dit

ritueel bewust uit voor het mensbeeld van hun familie of milieu, ze kiezen nu zelf voor het zelfbeeld waarin ze zijn opgegroeid (is minder bewust dan de ceremonie het stelt). Vaak blijven mensen in deze fase steken.

3. Het besproken mensbeeld, er is hier sprake van een filosofische benadering. De eigen en ook andere mensbeelden worden kritisch bekeken (hierdoor verlaten mensen of blijven juist bij hun mensbeeld). Het besproken mensbeeld vereist een dieper inzicht in onszelf en onze omgeving, evenals de moed om dit nieuwe inzicht ook in de praktijk om te zetten, dit is vaak zwaar en eist zware offers. Hieraan kun je zien dat filosofie niet het opdoen van vrijblijvende kennis maar gaat tegen de oppervlakkigheid die dat soort consequenties uit de weggaat.

Filosofie: descriptief of normatief:

Descriptieve filosofie beschrijft het bestaande, terwijl de normatieve filosofie het juiste denken en handelen tracht te bepalen.

Beschrijvende filosofie (vaststellen); het zijn (al wat is en bestaat), de mens: wat is de mens?

Relatie mens en samenleving etc.

Normatieve filosofie (veranderen); hoe kunnen we juist kennen? Hoe moeten we juist handelen? Hoe kunnen we de juiste zin van het leven vinden?

In de filosofie zoek je zicht te verwerven op hoe dingen juist in elkaar zitten en vervolgens de juiste manier om je uit de slag te trekken bij het handelen. Ten slotte een juist zicht op de zin van je leven verkrijgen.

Wat kun je met filosofie doen?

In de filosofie vraag je je af waarom de dingen zijn zoals ze zijn. Filosofen stellen **de bestaande werkelijkheid kritisch en rationeel in vraag en komen zo bijna onvermijdelijk in botsing met machthebbers van bestaande religieuze, politieke of sociale orde**. Filosofie berust op het maken van een keuze, deze keuze heeft alleen waarde als men weet waarvoor of waartegen men kiest. Uiteindelijk is filosofie een **onvermijdelijke, noodzakelijke bezigheid voor mensen die van nature nieuwsgierig zijn en willen weten hoe alles in elkaar zit**. Zonder filosofie zou de menselijke vrijheid onmogelijk zijn. Onze samenleving botst steeds weer opnieuw tegen vragen. Filosofie blijkt daarom telkens opnieuw noodzakelijk om op een rationele manier een antwoord te krijgen op deze vragen of, meer algemeen, op de vraag naar in-zicht, uit-zicht en zin-zicht in het leven.

H2. Antieke filosofie: meer dan ooit zinvol

Filosofie voor socrates

Zevende eeuw voor christus, het was voor handel en politiek belangrijk om de wetenschap materieel te kunnen toepassen op de scheepvaart. Om dit te kunnen gebruiken moesten ze eerst de werkelijkheid leren kennen of het ging om omgeving, seizoenen, invloed van de maan en sterren of de verhouding van de mens. Zo ging men op zoek naar een oerstof en/of ordenend principe.

Thales van milete (600-500 voor christus)

Interesseerde zich voor wiskunde en raadsels zoals de magnetische kracht. Merkte op dat ijs, water en wolken dezelfde substantie zijn en opperde dan ook de hypothese dat alles uiteindelijk uit water bestaat (geen middelen om dit experimenteel te toetsen). Vraag naar oerstof was gesteld. Hiermee begint de dialoog van de filosofie, vaak een reactie op de stelling van een vorige filosoof.

Anaximenes (500 voor christus)

Verwierp milete zijn hypothese van water als oerstof en beschouwde lucht als oerstof: vuur is verfijnde lucht, water is vloeibaar geworden lucht etc. Belangrijk om te begrijpen hoe deze hypothesen omtrent oerstof onvoorziene gevolgen hebben gehad op het menselijke denken.

Heraclitus (500-400 voor christus)

Hij zetten het denken van milete verder vanuit de observatie dat het vuur dat alle substanties verandert sleutel leverde tot het geheim van het heelal. Oerstof was niet zozeer belangrijk, maar het ging om het principe van de voortdurende veranderingen van het heelal. Het worden staat voorop i.p.v. het zijn, het ordenende principe, heraclitus noemde dit de logos (het woord), het eeuwige verstand. Alles is voortdurend in verandering, alles staat in verhouding tot iets anders (yin en yang). Volgens heraclitus, ontstonden nieuwe dingen telkens uit een conflict. Dit is het begin van het dialectische denken. Hij geloofde in de wijsheid van de logos die voor een verborgen harmonie van alle tegenstellingen zorgde. Alleen door inzicht en aanvaarding van deze werkelijkheid kan de mens rust en blijmoedigheid bereiken (aandacht voor zin-zicht).

Pythagoras (572-500 voor christus)

Essentie van de wereld als de getalmatige verhoudingen van haar vormen. Het getal is het wezen van de dingen.

Parmenides (540-480 voor christus)

Zelfde tijd als heraclitus, zoch naar het blijvende, eeuwigdurende principe van alles, en dat voerde tot de absolute ontkenning van elke verandering. Verandering is volgens hem schijn en bedrog, het soort gezichtsbedrog dat doet geloven dat de zon op en onder gaat. Alleen inzicht in het eeuwig blijvende is waarheid, de rest is een opinie.

Zeno (490-430 voor christus)

Trachtte de schijnbare verandering door een aantal in de logica beroemde argumenten te ontmaskeren, bijvoorbeeld door dat van achilles en de schildpad en de pijl die nooit zijn doel bereikt. Zeno toonde hiermee aan hoe logisch denken tot conclusies kan komen die tegen alledaagse observaties ingaan en slechts met moeite kunnen worden weerlegd.

Protagoras (vijfde eeuw voor christus)

De filosofie toonde vroeger al aan dat de mensen in totaal verschillende richtingen kon laten denken. Beide stromingen waren ervan overtuigd dat ze de absolute waarheid bezaten. In dezelfde zin is de tegenstelling tussen empirisme en rationalisme. Een sofist was oorspronkelijk een leraar, een rondreizende professor die de jeugd een privéopvoeding gaf. Hij werd voor zijn overtuiging vervolgd en is op de vlucht gestorven. Vond dat men de concrete mens met zijn handelingen in het middelpunt van het denken moest zetten (opstap denkwijze socrates). Sofisme kan leiden tot een immoreel cynisme, dat de techniek van het argumenteren (retoriek) alleen nog voor de eigen belangen gebruikt en zowel een stelling als het omgekeerde daarvan met succes van verdedigen. Hebben een slechte naam doordat ze alleen uit waren op het winnen van een discussie (handige technieken voor advocaten en politici).

Socrates (470-399 voor christus)

Weinig zekerheid over zijn leven. Kennen zijn theorieën vooral uit teksten van andere vooral zijn studenten Xenofoon en plato. Hij verplaatste de filosofische discussie van natuurfilosofie naar de ethiek en verzette zich tegen de scepsis van de sofisten, zij gingen volgens hem te ver in hun relativisme. Voor hem betekende filosoferen **een kritisch onderzoeken van het menselijke denken en handelen en de vorming van de jeugd**. Eerste omschrijving van wat filosofie betekent. De staat, afdalen, typeert de kern van socrates filosofische optreden. Hij daalt af van het centrum naar het commerciële hart van de havenstad. Treedt in dialoog met kooplied. Via wederzijdse interesse komen ze tot inzicht elkaar te beluisteren. Je relateert je eigen standpunt door het vertrouwen te hebben dat de mens in de mogelijkheid is zelf tot ware kennis te komen wanneer hij ingaat op kritische vragen.

Door deze methode haalde hij al snel de haat van de autoriteiten op de hals. Hij toonde aan dat vele mensen belangrijke functies vervulde waarvoor ze niet of weinig competent waren. Hierdoor werd hij beschuldigd van een geestelijke bevallingstechniek of maieutiek.

Maieutiek is erop gericht om de waarheid, die ergens in elk van ons verborgen zit, geboren te laten worden. Vroedvrouw als metafoor voor de filosofie. Hij ging ervan uit dat het moreel juiste kon worden gekend en aangeleerd en dat het juiste inzicht in het morele altijd leidde tot een juist uitzicht wat het handelen betreft. Het ware leidt dus bij socrates tot het goede, maar ook tot het schone. In het goede handelen volgens het ware denken wordt de mens een schone (harmonie tussen het ware en het goede) mens.

Verkeerd handelen was dus een gevolg van verkeerd inzicht. Wat is het juiste inzicht? Het is het inzicht dat het ware nut en geluk (zin) van de mens tot stand brengt. Je moet hiervoor jezelf kennen, in elk van ons leeft een goddelijk beginsel (daimonion) dat we moeten leren herkennen. Het is een soort geweten dat we opnieuw moeten leren beluisteren en dat we door het vervullen van veel behoeftes doen verstommen. Het komt erop aan valse behoeftes te ontmaskeren en te verwerpen. Wie het minst nodig heeft staat het dichtst bij de goddelijke waarheid in zich.

De staat moet dus worden geregeerd door filosofisch gevormde mensen en niet door handige politici. Hij is hierom toen ook beschouwd als de grootste moralist aller tijden, terwijl andere hem als gevaarlijk en subversief beschouwde. Heeft een grote nadruk gelegd op de waarde van elk individu. Wel een aantal problemen met zijn bevallingstechniek, de waarheid ontwikkelt zich namelijk ook via onderzoek en experimenten en die waarheid zit niet zomaar in elk van ons geboren. Methode blijft gelden zolang we de nadruk leggen op het morele.

Plato (427-347 voor christus)

Aristocratische leerling, is de eerste radicale idealist uit de geschiedenis van de westerse filosofie. Volgens zijn ideeënleer is niets in de materiële werkelijkheid zo volmaakt als de idee die we ervan hebben. Gaan bijvoorbeeld op zoek naar de 'ideale levenspartner', terwijl we nu al weten dat dit ideaal in feite nooit zal vinden. De echte 'werkelijkheid' is het ideaal en wat wij realiteit noemen is slechts een zwakke afschaduw van dat ideaal. Illustreert dit aan de hand van: de allegorie van de grot, hierin wordt uiteengezet hoe de mens als een vastgekleuisterde in een grot niets anders ziet dan schaduwen van de werkelijkheid.

De wereld van de ideeën is onveranderlijk en boven zintuigelijk. Hij beschouwde zij phaedrus de ziel als het intellectuele (inzicht) en morele (uitzicht) zelf. De ziel was een driespan:

1. De rede (logos of wagenmenner) zorgt voor evenwicht tussen twee aspecten van ons handelen:
2. Onze wil (de thumos of het nombele paard)
3. Onze lust (de peithumia of het weerspannige paard)

De zin van het leven vinden we wanneer we er in ons streven op gericht zijn de ontwikkeling van onze geestebinden. De dualistische scheiding tussen de (goede) ziel en het (slechte) lichaam heeft veel gevolgen gehad op een seksuele moraal in het christendom.

Plato's kennisleer berust op deze ideeënleer. Kennis is een herinnering. De hoogste idee is de idee van het 'schoon-goede', verwezenlijkt in god, het absolute schone en goede. De allegorie van de grot kan worden toegepast op deze kennisleer. De mens in de grot moet zich bevrijden. Dit vergt veel discipline om verleidingen te weerstaan.

Volgens zijn deugdenleer, bestaat de deugd erin orde en harmonie van de ziel te bereiken voor e mensen die in de stof gevangen zitten. Dit gebeurt door wijsheid, dapperheid, matigheid en vooral rechtvaardigheid. Later kwamen er nog drie andere deugen voorop te staan (in het christendom): geloof, hoop en liefde. Plato's deugdenleer is tegelijkertijd een richtsnoer voor politieke handelen en het verwerkelijke van een utopische staat. Het is de plicht van de staat om mensen tot de deugd op te voeden. Maar verschillende deugden voor verschillende standen:

- Boeren en arbeiders: bescheidenheid, gehoorzaamheid, matigheid;
- Soldaten en ambtenaren: dapperheid, moed;
- Heersers: praktische wijsheid.

De staat moest dus ook volgens plato door filosofen worden geleid, want alleen zij bezitten die wijsheid en kunnen de juiste wetgeving invoeren. Utopieën zijn modellen van de ideale maatschappij, die vandaag onder meer in bepaalde politieke manifesten voortgezet worden. Plato gaat uit van de minderwaardigheid van de materiële waarheid tegenover de wereld van de geest. Hieruit volgt een ideale maatschappij heel hiërarchisch en totalitair, ondemocratisch moet worden.

Aristoteles (384-322 voor christus)

Studeerde onder plato, stichtte de peripatetische (rondwandelen) school op. Was veel minder agitator dan socrates of plato, was nuchter, ongelooflijk onderlegde pedagoog die daardoor de grondslag heeft gelegd voor de filosofie als wetenschap. Werd in zekere zin de opvoeder van europa. Scholen zijn in enige zin nog altijd in zijn indeling.

Begon met de studie van de logica, wat is een begrip, oordeel, conclusie etc. Toch stond hij dichterbij de natuurwetenschappelijke experimentele methode van de presocratici uit turkije dan socrates en plato. Syllogisme is een logische redenering bestaande uit twee

premissen (zogenaamde meijorterm of hoofdstelling en de hieraan ondergeschikte minorterm) waaruit een conclusie afgeleid wordt.

Conclusie: alle mensen zijn sterfelijk, alle koningen zijn menselijk, alle koningen zijn mensen. Hij bouwde nog 64 andere van dit soort modellen waarvan maar 19 logisch zijn.

Logica is volgens hem de aanzet voor de leer van de categorieën. Categorieën is de verschillende opzichten waarin men het kan hebben over iets bestaand (tijd, ruimte, kwantiteit etc.).

Met de categorieënleer stapt hij over naar de metafysica, hier gaat het over wat na de fysica komt. De vraag die achter de studie van de natuur kunnen worden gesteld. Belangrijk is wel het onderscheid tussen de stof en de vorm waaruit de werkelijkheid bestaat. Dit is de basis voor het onderscheid tussen het materialisme en het idealisme. Hij zocht naar een dialectische wisselwerking tussen stof en vorm. Hij voert hier een hiërarchie in, boven aan staat god. De rest is een mengvorm van stof en vorm, zelfs in zuivere stof zit de potentie of mogelijkheid om iets te worden.

Na de studie van natuurwetenschappen werkte hij zijn mensvisie uit. De mens is een gemeenschapsdier, door zijn lichaam met planten en dierenwereld verbonden. En door zijn verstand echt menselijk.

Zag de indeling van filosofie er als volgt uit:

- De theoretische vakken (I): logica, categorieënleer, metafysica, mathematica, fysica, psychologie;
- De praktische vakken (U): ethica, politiek, economie;
- De poëtische vakken (Z): techniek, esthetica, poëtica.

Hij neemt geen afstandelijke relatie maar inbeddingsrelatie tussen ethiek en economie. Hij vindt namelijk dat het goede leven bestaat in het op de juiste manier ontwikkelen van ieders natuurlijke talenten. En hiervoor heeft men ook materiële goederen van doen. Hij heeft het enerzijds over de economie als de wetenschap van het op een moreel en politiek verantwoordde wijze produceren en consumeren (1). En over chrematistiek of de kunst van het zicht mateloos verrijken (2). De economie dringt steeds door opnieuw te verworden telkens een ethische verruiming op.

Op politiek vlak zegt hij dat men uitzicht wilt krijgen op een juist handelen, dan moet men de extremen vermijden en in alles 'realistisch' te zijn. Hij wil geen ideale staat nastreven maar met de bestaande middelen zo goed mogelijk te regeren. Hij verkoos monarchie boven de tirannie; aristocratie boven de oligarchie; de democratie boven de heerschappij van gepeupel. Hij neemt geen stelling. In elke staatsvorm moet de jeugd lichamelijk en geestelijk streng worden aangepakt om ze tot waardige en gematigde staatsburgers op te leiden (Aandacht aan opvoeding).

Ook Aristoteles was beperkt door de stand van de wetenschap in zijn tijd, we mogen zijn realisme dus niet overdrijven. Hij kon zich niet volledig losmaken van andere ideeënleren of het politiek sociaal niveau waar hij in leefde. De vragen van Aristoteles leidde tot het in vraag stellen van de religieuze almacht van de roomse kerk. Maar het realisme van Aristoteles heeft ook gevaarlijke kanten, het bemoeilijkt op alle terreinen het ongewone en creatieve. Soms zijn extreme vormen van denken nodig om een stagnatie te doorbreken. Bijna alle vernieuwing op filosofisch, wetenschappelijk en artistiek vlak zijn namelijk producten van een strijd tegen de heerschappij van deze filosoof, hij heeft veel van de Europese wetenschap beïnvloed.

Hellenisme en Rome: stoïcijnen en neoplatonici

De Griekse cultuur van de voorbije klassieke periodes was de vrije stadstaten (polis). Vrij staat hier vooral voor hun autonomie en in sommige steden de democratie die door een kleine minderheid werd uitgeoefend (ongeveer 15%). Deze situatie verandert door de verovering van Alexander de grote (334 tot 324 voor christus). Hij breidde het rijk erg ver uit, dit had culturele gevolgen. De Griekse cultuur kwam in contact met de Babylonische wereld, met de Perzische leer van zoroaster en het boeddhisme in Indië. Door de verrijkte multiculturele Griekse beschaving die de barbaren die binnendringers moeilijk kunnen negeren, het hellenisme ontstaat. Het hellenisme heeft nog door geleefd voor ongeveer 6 á 7 eeuwen. In deze tijd kwam ook het christendom, een nieuw geloof, door het Romeinse rijk. Dit gebeurde eerst door een van de vele sekten die vooral de slaven aantrok door belangrijke waarden zoals gelijkheid en naastenliefden. (Taoïsme, mededogen was hier van belang) naast de sekten die zich ontwikkelden in de hellenistische perioden, ontwikkelde zich ook twee filosofische richtingen: het stoïcisme en het neoplatonisme.

Stoïcisme (4e eeuw voor christus)

Het stoïcisme gaat terug op de stoa poikilé, een zuilengang waar zeno zijn studenten verzamelde. Het stoïcisme ontdekte men voornamelijk via geschriften van latere filosofen (zoals seneca uit rome).

Zeno van citium werd vooral beïnvloed door Socrates en zijn moedige houding tijdens zijn proces en terechtstelling. Waarheid en deugd waren voor hem belangrijker dan welstand, gezondheid of het leven. Daarnaast voelde hij zich verwant met de cynici; kunnen vergeleken worden met de radicale groenen of andersglobalisten van vandaag. Zij zagen in dat de meeste mensen hypocrieten waren en eigenlijk alleen aan hun profijt dachten. Ze leefden volgens hun beginselen; arm, zo eenvoudig mogelijk, zonder die burgerlijke cultuur waar de meeste mensen hun status mee kochten en soms schaamteloos brutaal.

Stoïcijnen gingen niet zover als de cynici, maar hadden even weinig geduld met plato's ideeënleer of aristoteles metafisica. Je moet (socrates en de presocratici) uitgaan van het gezonde verstand en op je ervaring vertrouwen. Het heelal is ontstaan uit een oorspronkelijk vuur en hieruit zijn de drie andere elementen ontstaan. Het heelal zal weer vergaan door een grote brand. Maar hieruit zou weer een nieuw heelal ontstaan. Geen pessimisme maar bescheidenheid, onze wereld is er maar één uit een oneindige reeks van werelden die elkaar zullen opvolgen.

Dachten niet alleen over het ontstaan en het einde van de wereld, maar ook over de centrale plaats van de mens. De stoïcijnen zeiden dat alles bestond voor de mens, een kip bestaat om de mens te voeden etc. Anders dan de godsomschrijving van Aristoteles (god is een soort van welwillende wetgever die deel van de wereld is. Ieder mens heeft een stuk van die goddelijkheid in zich). Het leven van de mens is goed als het in harmonie met de natuur is, de mens heeft een vrije wil, hierdoor kan hij wel/niet met de natuur in harmonie leven (denk aan antwoord op het uit- en zinzicht door de stoïcijnen).

In het stoïcisme worden mensen echt als gelijken beschouwt, dit is de eerste radicaaldemocratische leer die ook door slaven kon worden aanvaard en beleefd. De volmaakte menselijke vrijheid bestaat erin zich niet door uiterlijkheden en bijkomstigheden te laten beïnvloeden, om dit te bereiken moet je je passies leren beheersen.

Deze leer zal een grote invloed uitoefenen op de eerste christenen, en opnieuw tot bloei komen in het humanisme in de 18^e eeuw. Stoïcisme geeft vandaag nog steeds steun aan

mensen die onafhankelijk en redelijk willen leven en zich niet door hun gevoelens willen laten meeslepen. Niet raar dat veel managers veel inspiratie halen uit het werk van Seneca.

Het neoplatonisme (204-270 na Christus)

Plotinus leefde in een tijd van verval, verwoesting etc. de barbaren waren bezig aan de verovering van het Romeinse rijk. Waarschijnlijk keerde Plotinus zich daarom tegen de schone en ideale wereld van Plato. Net als de christenen hun troost vonden bij de hemel, geloofde Plotinus in een opperste wezen, hij noemde dit het oergoede of het ene en het al. Een omschrijving van de god van de filosofen. Het ene kan met zijn verstand niet leren kennen. Wereldgeest = Nous.

De zintuigelijke wereld is, net als bij Plato, een voorstelling van de ware ideeënwereld. Uit de algemene of wereld-ziel ontstaat de individuele ziel, die helaas aan de materiële wereld verbonden zit door het lichaam. De laagste trap is de zuivere stof, de absolute tegenstelling tot het Ene, de ziel is in stof gevallen en moet hier proberen weer uit op te staan. Dit door 'extase', het met het geestelijke in contact brengen. Vergelijk met post-evangelische christendom, lichaam onderaan de ziel.

Joodse en islamitische filosofie

Tussen de derde eeuw en de dertiende eeuw na Christus zijn vooral de dialogen van de Griekse filosofen voortgegaan. Omdat Griekenland een Romeinse kolonie was en de Romeinen vooral praktisch waren ingesteld, was er weinig interesse in filosofie en metafysica, en zijn er geen nieuwe scholen meer ontstaan.

Het antwoord op de vragen ligt vooral bij de Joodse en de Arabische culturen.

Joodse filosofie

De Joodse traditie is zowel religieus als filosofisch. Religieus heeft het Jodendom de grondslagen van het Christendom gelegd. Joden werden na 70 na Christus over het hele Midden-Oosten, Noord-Afrika en Spanje verspreid. Ze kwamen pas weer opnieuw cultureel tot bloei in het rijk van de Islam. De Islam zag de Joden en Christenen als de voorlopers van hun godsdienst. Er was hierdoor respect en tolerantie naar de Joodse en Christelijke meerderheden. Doordat de Islam een bescherming gaf voor de Joodse cultuur, dit ging vaak over in bekering, werd er een grote Joodse bijdragen aan literatuur, wetenschap en filosofie gedaan. Grote Joodse filosofen:

Gabriel (1020-1069); ontwikkelde denkbeelden vanuit de neoplatonische traditie.

Maimonides (1135-1206); filosofie van Aristoteles, hij had een directe invloed op Thomas van Aquino en andere westerse filosofen. Hij wilde namelijk bewijzen dat men met het verstand de waarheden van de Bijbel kon vinden.

Hebben samen met de Arabische denkers, de Griekse traditie bewaard, ze zijn vragen gaan stellen over de verhouding tussen godsdienstige overlevering en rationeel denken (zullen heel de middeleeuwen beïnvloeden).

Islamitische filosofie

De Islam ontstond na de val van het Romeinse Rijk, verenigde zich in traditie van het Jodendom en de eerste Christelijke denkers. Zo zijn Mozes en Jezus van grote betekenis, maar ook Mohammed. Islam was meer dan een godsdienstige beweging.

Door de openheid ten opzichte van andere tradities ontstonden overal centra van hoogontwikkelde cultuur. Die een van de stromen gevoed hebben die de moderne westerse

beschaving mogelijk hebben gemaakt: wiskunde, meetkunde algebra, architectuur, literatuur erotiek stedenbouw en filosofie.

De Arabische denkers hebben op filosofisch vlak het volgende voortgezet: het stoïcisme, het neoplatonisme, het aristotelisme, de verhouding theologie-filosofie, de mystiek. Twee belangrijke namen:

Avicenna (980-1037); trachtte Aristoteles en het neoplatonisme te verbinden. Was natuurwetenschapper en filosoof. Heeft het geneeskundige standaardwerk voor Europa geschreven.

Averroës (1126-1198); studeerde medicijnen, wiskunde, theologie, rechten en filosofie. Verwerkte de filosofie van Aristoteles, legde zoveel nadruk op het rationele dat hij als ketter veroordeeld werd en zijn boeken op de brandstapel werden gegooid. Maar zijn filosofie was al zover doorgedrongen dat het bewaard gebleven is.

Christelijke filosofie

Scholastieke filosofie

Hieronder wordt verstaan de christelijke filosofie van de middeleeuwen. De relatie tussen geloof en rede, wat neerkomt op de verhouding tussen zin en inzicht, staat hier centraal.

Vroege scholastiek: men ging uit van het samenvallen van geloof en rede.

Hoog scholastiek: men maakte een duidelijk onderscheid tussen geloof en rede.

Late scholastiek: geloof en rede werden van elkaar gescheiden.

Thomas van Aquino (1225-1274)

Scholastiek beleeft met hem zijn hoogtepunt. In het westen ongeveer dezelfde rol als Aristoteles. De filosofie van Aristoteles werd met de christelijke leer verbonden, hierdoor werd het neothomisme nog tot de officiële filosofie van alle katholieken uitgeroepen. Neothomisme domineerde tot na de tweede wereldoorlog.

Net neothomisme komt in het kort hierop neer: eerst trachtte hij een duidelijk onderscheid te maken tussen geloven en weten door de openbaring (de bijbel) enz., leren we de eeuwige waarheden kennen, die we kunnen geloven. Met ons verstand kunnen we aantonen dat we niet verder komen dan hun waarschijnlijkheid. Dit is een grote stap uit het dogmatisme, hier werden de waarheden als absoluut aangezien.

Onderscheid maken tussen de theoloog en filosoof in hem. De theoloog neemt aan dat god bestaat. God heeft een ziel geschapen voor ieder mens. Maar hoe komt deze ziel-in-een-lichaam, nu aan kennis? Nu spreekt de filosoof thomas. Geen sprake van "kennis als herinnering" (Plato), omdat er niets is waar we ons aan zouden kunnen herinneren. We kunnen alleen kennen door onze zintuigelijke waarnemingen. Er is niets in het verstand zonder dat het langs de zintuigen is geweest. Het is dus niet logisch om de waarheden zomaar te aanvaarden. Hij gebruikt de woorden *transcendent en immanent*, het wat de menselijke materiële werkelijkheid overstijgt en dat wat in de mens zelf aanwezig is. Uiteindelijk komen deze twee samen in een waarheid.

Zijn opvatting ten opzichte van het heelal, alles krijgt zijn plaats (van steen tot god). Inzicht leidt tot uitzicht in het leven en tot zin. Door inzicht komt de mens tot een harmonisch leven in de grote harmonie van al het bestaande. De natuurlijke orde begrijpen is van belang. God had de mens alles toevertrouwd en het vertrouwen hier iets goeds mee te doen, hierdoor kon bijvoorbeeld een eigendom nooit alleen een functie voor privédoeleinden hebben, maar moest het ook altijd oog hebben op de gemeenschap. Volgens thomas is geld niet om zelf geld op te brengen, maar om ruilen te vermaken. Rente was hierom ongeoorloofd.

Hij legde een grote nadruk op het verstand, wil en gevoel werden ondergeschikt. Thomas methode van de beroemde vijf godsbewijzen:

- Onbewogen eerste beweging, anders zou de beweging eindeloos zijn;
- De eerste oorzaak; alles heeft een oorzaak, en dit leidt tot een eerste onveroorzaakte oorzaak;
- De eerste bron van al het noodzakelijke;
- Er zijn verschillende graden van volmaaktheid in de wereld; dit leidt tot de aanname van het absoluut volmaakte;
- Alles heeft een doel, zelfs de levenloze dingen; god als laatste doel van alles.

Gaan alle 5 terug op het causaliteitsprincipe; er moet een eerste oorzaak van alles bestaan. Wordt vaak verworpen. Hij is vooral belangrijk door zijn systematisering van alle wetenschap én door de grote plaats die hij inruimt voor het kritisch denken.

William van Ockham (1290-1349)

School franciscanen, met hem als leraar. Gestorven in ballingschap.

Als je iets zonder hypothese kan verklaren, moet je dat ook doen. William bereidde hiermee het moderne, ontheologische denken voor. Gods bestaan kan je niet bewijzen, dat moet je geloven. Filosofie (logisch denken) heeft niets met theologie te maken. Tegenover thomas, die alleen een onderscheid maakte, maakte William dus een radicale scheiding tussen filosofie en theologie.

De rest van de middeleeuwen brengt een verval van de scholastiek. De enen houden zich bezig met het rationeel natuurwetenschappelijk onderzoek, de andere laten zich beïnvloeden door het irrationele en de mystiek. De mystiek keert zich af van politiek en leer van de officiële kerk en zoekt op basis van persoonlijke ervaringen (direct in contact komen met goed, visioenen, verschijningen etc.). Het gevoel en de emoties krijgen opnieuw een plaats. Het einde van de middeleeuwen was vooral een verwarde periode, hierdoor kwamen er veel sekten die groot succes hadden. Mede dit gaf de aanleiding voor het religieuze verzet van de hervorming.

H3. Zingeving tussen haakjes

Na de middeleeuwen krijgen we de periode waarin, wat we noemen, de moderne filosofie ontstaat. De macht van de kerk, als monopolie van het geloof, werd eveneens verbroken. De nieuwe burgerij is praktisch ingericht en men probeert de mach van paus en vorst te verstevigen. Door deze algemene crisis van het gezag komt er een nieuwe kijk op de wereld. In de vijftiende eeuw komt er een nieuwe zelfstandige tak, namelijk de politieke filosofie (mede door filosoof Machiavelie). Thomas Hobbes (1588-1679) wilde deze filosofie laten steunen op de studie van de mens, i.p.v. alleen op inzichten van godsdienst en de oudheid. Desiderius Erasmus (1466-1536) en Thomas Morus (1478-1535) waren humanisten. Het denken vindt i.p.v. dat het aan kerkelijke dogma's verbonden is zijn steun vooral aan de wetenschappen. Het bedroeg telkens een kennisleer die tot inzichten kwam (hierbij waren denkers zoals Galileo Galilei en Francis Bacon erg toonaangevend).

Het rationalisme

In de 17^e/18^e eeuw (verlichting) konden filosofen geen beroep meer doen op openbaring zonder verdacht te worden van onwetenschappelijk denken of bijgeloof. Pas in de 18^e eeuw, onder radicale mechanische materialisten, waren uitgesproken atheïsten, zij waren wel nog een uitzondering. Ze waren vijanden van de kerk, ze geloofde in een opperste wezen. Maar het ging vooral om het na gaan van:

- Hoe kunnen we kennen (kennisproces);
- Hoe betrouwbaar is onze kennis;
- Kunnen we tot een absolute waarheid komen;

Rationalisten namen aan dat we waarheden konden vinden door ons verstand, ons ratio. Vooral Franse en Duitse denkers, Engelse waren vooral empiristen; zagen zintuigelijke waarnemingen als basis instrument.

René Descartes

Eerste grote rationalist. De uitbreiding van de natuurwetenschappen in die periode beïnvloedde zijn filosofie. Hij was overtuigd van het gelijk van Galilei. Descartes begint met een methodische twijfel, (twijfel als weg om tot de waarheid te komen) om te zien of er iets is waaraan uiteindelijk niet meer getwijfeld kan worden. Twijfel begint met een zintuigelijke waarnemingen: "Kan ik eraan twijfelen dat ik hier in mijn kamerjas bij het vuur zit? Ja, want soms heb ik dat gedroomd en toch lag ik naakt in bed. Ook hebben krankzinnigen vaak hallucinaties die ze voor werkelijkheid aanzien." Dromen gaan over reële, tastbare dingen, hierdoor kan ik twijfelen of ik een lichaam heb, maar ik kan niet twijfelen dat ik denk. "Ik denk, dus ik besta." Hier begint de twijfel en vanaf hier moet ik opnieuw beginnen om rationeel een werkelijkheid op te bouwen, voor Descartes het eerste principe van de filosofie. Het bestaan bewijst hij door te zeggen, ik heb mijzelf niet het idee van god gegeven omdat deze volmaakte realiteit bevat, dus god zelf moet de oorzaak zijn van dit idee. Het bestaan van de materiële wereld verklaart hij door te zeggen, we hebben een duidelijke voorstelling van deze wereld dus ze bestaat. God, het denken (cogitatio) en de materiële wereld (extensio) ziet hij als duidelijke en onderscheiden ideeën.

De mens is echter verdeeld door het onderscheid tussen cogitatio en de extensio. Hij is een denkend ding. Het grote probleem bij Descartes is de verhouding tussen lichaam en geest. Het beantwoorden van inzicht vragen over lichaam en geest, kwam opnieuw uit bij de vraag naar uitzicht bij het handelen.

Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716)

Gaf een origineel antwoord op de vraag omtrent de vrije wil. Hij begint met de beschrijving van het atelier van een uurwerkmaker die alle klokken volledig gelijk laat lopen. God is de grote uurwerkmaker, die de bewegingen van de ene klok, ons lichaam, op voorhand heeft afgestemd op die van de andere klok, onze geest, zodat we de indruk krijgen dat er een direct verband is tussen lichaam en geest. Dit toont aan dat de rationalisten met een aantal dingen in hun systeem bleven zitten die niet konden worden opgelost.

Het empirisme

Kennisleer die alle inzicht uit de ervaring van de zintuigen afleidt. De verschillende vormen worden doormiddel van filosofen hieronder belicht.

John Locke (1632-1704)

Een van de grondleggers van de politieke en sociale wetenschappen als van de empirische kennisleer. In zijn essay concerning human understanding, begint hij met het verwerpen van aangeboren concepten of morele ideeën. Hij vertrekt vanuit zintuiglijke waarneming, door deze ervaring krijgt ons bewustzijn een inhoud, deze inhoud wordt door hem ideeën genoemd. Onze ervaringen zijn tweedelig; uiterlijke zintuiglijke ervaring (sensation) en innerlijke zelfobservatie (reflection). Elk van ons, en elke bevolkingsgroep, heeft verschillende ervaringen waardoor zelfs onze hoogste ideeën en principes van elkaar moeten verschillen. Als er een overeenkomst is dan komt dit door de natuur of door de gewoonte.

De dingen die we zintuiglijk waarnemen hebben primaire en secundaire eigenschappen. Primair: elk ding heeft een grote (vorm, getal, positie, beweging of rust), zijn onlosmakelijk met alle dingen verbonden. Secundair: zijn onder meer kleur, geur, smaak etc. die ontstaan door de inwerking van onzichtbare stofdeeltjes die op onze zintuigen inwerken. Primair is dus objectief (in objecten zelf) en secundair is subjectief (in het waarnemende subject). Hij aanvaardde de zekerheid van ons eigen bestaan en het bestaan van god, hij stemde daarnaast in met de waarheid van wiskunde. Verder geloofde hij niet in absolute zekerheden, hij vindt het redelijk om hierbij een zekere twijfel te bewaren. Deze twijfel leidde hem in de politiek tot religieuze tolerantie, parlementaire democratie en laissez faire-theorieën van het klassieke liberalisme.

Deze invloed wordt duidelijk bij de drie grote revoluties van de moderne tijd. De Engelse van 1688, de Amerikaanse van 1776 en de Franse van 1789. In elk van de drie revoluties is er sprake van democratie zoals we die sedert de stoïcijnen definitief hebben zien doorbreken, van religieuze tolerantie (geen enkele godsdienst kan absolute waarheden opeisen), en van grote bewegingsvrijheid voor de handel, industrie en financiën. Hij pleitte voor onderling begrip, je kan er niet vanuit gaan dat anderen, vanuit een andere ervaring, automatisch door jouw inzichten overtuigd zullen worden. Alleen op basis hiervan is de samenleving in vrede, wederzijds respect en vriendschap mogelijk tussen mensen die openlijk durven uit te komen voor hun verschillende opinies.

George Berkeley (1685 – 1753)

Staat bekend als de radicaalste van alle empiristen omdat hij het bestaan van de materiële wereld verwierp. Materiële voorwerpen bestaan alleen als we ze waarnemen (zijn is waargenomen worden, esse = percipi). Hij nam wel het bestaan van god, de ziel en het ik aan, maar voor de rest bestond er niks.

Hoe kwam hij tot deze stelling:

Als we zeggen dat er voorwerpen bestaan, zeggen we eigenlijk dat we ze zien, hoeren, voelen, tasten, ruiken of proeven. Deze waarnemingen zijn echt, maar hoe kunnen we bewijzen dat er verder nog iets is? Neem de temperatuurproef met lauw en water: wanneer je ene hand heet is en de andere koud en je steekt ze allebei in het lauwe water, dan is dat water warm voor de koude hand en koud voor de hete hand. Hoe kan dat water nu tegelijk warm en koud zijn? Dus zijn hitte en koude slechts waarnemingen van ons bewustzijn, die niets met de werkelijkheid erbuiten te maken hebben. Alle secundaire eigenschappen (in termen van Locke) zijn subjectief en behoren enkel tot de waarneming. Maar Berkeley gaat verder, neem primaire eigenschappen, die toch echt moeten bestaan. Je ziet toch de grootte van een voorwerp of een beweging? Berkeley zegt hierop, dat je een voorwerp van dichtbij voor groot houdt en van ver voor klein, hetzelfde geldt voor snelheid.

Vanuit subjectief standpunt raak je niet uit deze argumenten, maar je kan dit wel bewijzen door te wijzen op logische en empirische denkfouten. Maar het voorbeeld van Berkeley toont aan dat ook het praktisch gerichte empirisme (ik geloof in mijn zintuigen en daarmee uit) leidt tot logische extreme posities.

David Hume (1711-1776)

Zetten in zijn Treatise on human nature niet alleen zijn kennisleer en zijn leer over passies uiteen maar ook zijn moraalfilosofie. Hierin omschrijft hij dat je 4 omstandigheden di ertoe leiden dat men rechtvaardig is niet kan wegdenken.

1. Individu is voor zijn basisbehoeftes aangewezen is op de samenwerking met anderen;
2. De mens beschikt over een beperkte naastenliefde of mededogen waardoor ze al vlug alles voor zich op zullen eisen zonder rekening te houden met de ander;
3. De goederen zijn schaars, waardoor een afbakening zich opdringt tussen wat de ene en wat de andere bezit. Zonder schaarste is dit niet het geval;
4. Mensen hebben ongeveer dezelfde basis behoeftes. Wil men hier een eerlijke verdeling tot stand brengen, dan brengt dit een redelijk gelijke verdeling van macht met zich mee, zo niet vallen de remmen van rechtvaardigheid en menselijkheid weg.

Hij werkt zijn kennisleer uit door te zeggen, alle kennis begint met indrukken (impressions), die ideeën veroorzaken. Een blindgeborene kan nooit een idee over kleur hebben. Door de verbindingen van deze ideeën vergroten we de stof van onze kennis. Als we de menselijke eigenschappen wijsheid en goedheid tot het oneindige vergroten komen we tot God. Het idee van oorzaak en gevolg daar kunnen we niet komen, want we moeten uitgaan van een zintuiglijk ervaringen. We ervaren een indruk die op een andere volgt (vuur en pijn), deze wordt zo vaak herhaalt waardoor het een denkgewoonte wordt en uiteindelijk een instinct. Menselijke kennis probeert hieruit de oorzaken van een paar natuurverschijnselen als algemene oorzaken af te leiden. Hierdoor kunnen we de religieuze waarheden niet kennen, deze moeten geloofd worden. Hij werd uiteindelijk een scepticus en kwam op de conclusie, dat je door ervaring en observatie niets over de werkelijkheid te weten komt.

Samenvattend:

Zowel de rationalisten als de empiristen komen op een impasse. Ondanks dit hebben deze filosofen het menselijke ontwikkelen gestimuleerd van de wetenschap en de moraal tot de politiek. Daarnaast hebben ze de beperking van de zintuiglijke ervaring en van ons verstand aangetoond.

De ongenadige kritiek van Immanuel Kant (1724-1804)

Hij kan alleen begrepen worden vanuit de strijd tussen empiristen en rationalisten en vanuit het verlangen de Europese verlichting en de nieuwe politieke en sociale ideeën ook in Duitsland te laten doordringen. Na de de revoluties in engelen en de VS waren de discussies over een nieuwe maatschappij volop aan de gang in Frankrijk. In Duitsland was het klimaat heel anders, het is dan ook geen wonder dat het idealisme hier is ontstaan. Kant leefde in Königsberg, studeerde wiskunde, natuurwetenschappen en filosofie (was voor de laatste twee ook professor). Kreeg wegens zijn kritische theorie last met de koning van Pruisen. Pas later is men gaan inzien hoe ver zijn kritiek eigenlijk ging.

Kritik der reinen vernunft

Kant stond in zijn kennisleer voor het volgende probleem. Aan de ene kant zeggen empiristen dat kennis uitsluitend van zintuiglijke waarnemingen afhangt, dit lijkt erg waarschijnlijk, maar dan komen ze tot de stelling die het bestaan van alle materie ontkent (Berkeley). Aan de andere kant zeggen rationalisten dat je de zintuigen niet kan vertrouwen en dat je allen met het verstand kunt kennen, ook dit klinkt erg overtuigend. Maar hoe kun je de evidentie van de zintuiglijke waarnemingen volledig verloochenen en hoe sla je een brug tussen de wereld van de geest en die van stof.

In dit boek komt hij met de volgende oplossing voor het probleem:

De werkelijkheid op zich (das ding-an-sich) zendt zintuiglijke waarnemingen uit die ons verstand bereiken (tot hier stemt hij in met de empiristen). Ons verstand is echter geen onbeschreven blad (Locke), maar een gestructureerd instrument. Zo heeft men de algemene denkvormen van tijd en ruimte en de twaalf categoriën van

- Kwantiteit: eenheid, veelheid, totaliteit;
- Kwaliteit: realiteit, negatie, beperking;
- Relatie: substantie-toevalligheid, oorzaak-gevolg, wederkerigheid;
- Modaliteit: mogelijkheid, bestaan, noodzaak.

Het inzicht dat ons verstand van de zintuiglijke ervaring automatisch vervormt, zodat we in feite over het Ding-an-sich niks kunnen weten. Kant noemt het Ding-an-sich 'Nou-menon' (wat niet via de zintuigen maar via de geest gekend wordt) en de ervaringen van de zintuigen 'Fenomenen'.

Hij maakt hiervoor een onderscheid tussen twee sets oordelen:

- Een *analytisch* oordeel, het gezegde zit al in het onderwerp (een hoge boom is een boom). Ervaring speelt geen rol.
Een *synthetisch* oordeel, legt een verband met of brengt elementen uit de ervaring (Napoleon is een groot generaal. Antwerpen is een havenstad).
- Een *empirisch* oordeel, berust volledig op de ervaring, de onze of die van iemand die we kunnen vertrouwen.
Een '*a priori*' oordeel, heeft meer nodig dan alleen observatie. De sprong van twee appels en twee appels is vier appels kan niet zomaar omgaan naar de som $2 + 2 = 4$. Dit leidt tot de verbinden van de zintuigen met de structuren van het verstand om van ware kennis te kunnen spreken.

Doordat de grote vragen van de filosofie (bestaan van god, vrije wil of de onsterfelijkheid) niks empirisch bevatten kon hij deze niet bewijzen. Dit inzicht leidde tot grote wanhoop en zelfs zelfmoord, als niets zeker is, zelfs niet het bestaan van god etc. wat heeft het leven dan nog voor zint? Kants radicale antwoord op de vraag naar inzicht leidde er aldus toe dat hij de zinvraag en de vraag naar uitzicht voor het handelen opnieuw het daglicht moest laten zien.

Kritik der praktischen vernunft

Dit boek bevat Kant zijn moraalfilosofie, hij schreef dit boek om zijn zoeken naar inzicht te verzachten. Hij stelt hierin dat door de vraag naar uitzicht er rechtvaardigheid nodig is in ons handelen, en de vraag naar zin en geluk dan ook afhangt van de beoefening van de deugd. Rechtvaardigheid kan uiteindelijk alleen maar door god verzekerd worden. We ervaren dus in dit leven die rechtvaardigheid maar beperkt. Dit bewijst moraal het bestaan van god en de onsterfelijkheid. En voor rechtvaardigheid en deugdzaam is vrije wil nodig. We zitten op twee verschillende niveau's:

- Intellectueel niveau: blijven we met de 'kritiek van het zuivere verstand', met onze diepe onwetendheid zitten. Dat blijkt voor het gewone leven qua zingeving en rechtvaardig handelen echter onhoudbaar te zijn.
- Morele, praktische niveau: aanvaarden we het bestaan van god, de onsterfelijkheid van de ziel en de vrije wil en kunnen we onze moraal opbouwen.

Hij was een voorvechter van de verlichting, het uittreden van de mens uit de onmondigheid en democratie. Oefende met zijn moraal een grote invloed uit op de Duitse klassieken. Zijn agnosticisme en verwerping van de metafysica zullen aanzet vormen om opnieuw door te dringen tot de absolute waarheid in het Duitse idealisme.

Hegel en het Duitse idealisme

Idealisme en materialisme

Idealisme is een filosofie die de voorrang geeft aan het idee. Idealisme plaatst het idee boven het zijn om tot inzicht te komen. Stelt idealen als norm in plaats van zich te baseren op de feitelijke als uitzicht van het handelen. Het materialisme staat tegenover het idealisme, het is een filosofie die de voorrang toekent aan de materie. Het identificeert het zijn met de materie. Kent meer waarde toe vanuit bezitsdrang of egoïsme aan het materiële dan bijvoorbeeld het culturele.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)

Behoorde tot een van de aanhangers van de Franse revolutie en de ideeën van de Republiek. In Jena en Heidelberg ontstond en bloeide de romantiek. In Berlijn was hij een verdediger geworden van de Pruisische politieke (monarchie) en religieuze machten (was in deze steden professor theologie). Hij maakte deel uit van een grote beweging die nauw verbonden was met de Duitse romantiek. Invloed van Hegel was groot op de sociale filosofie.

Logica, natuurfilosofie en filosofie van de geest

Hegel trachtte alle kennis in zijn systeem te bouwen, dit beruiste op drie pijlers: *logica*, *natuurfilosofie* en *de filosofie van de geest*.

De logica; is hetzelfde als de zijnsleer. Gaat over het zijn van de logos, de geest of god voor de schepping (god bestaat zonder enige innerlijke tegenstelling). Maar door de schepping (*natuurfilosofie*), vervreemde god zich van de materiële wereld. Er ontstaat een *contradictie* tussen de zuivere geest en de stof. Deze contradictie al ze motor worden van elke verder ontwikkeling. Deze ontwikkeling zie je in de natuur (evolutie van anorganische tot planten en dieren. Pas bij de mens begint de terugkeer van de geest naar zijn oorsprong (*filosofie van de geest*). Hegel verklaart zo de ontwikkelingen in de hele geschiedenis.

Ook de mens maakt een evolutie door. Een mens gaat drie stadia door, eerst is de individuele mens (als kind) intuïtief, dan (bij puber) het verschijnende bewustzijn, het bewuste denken, tot (volwassen) de hoogste trap van de evolutie is bereikt.

Subjectieve geest; bewust handelen. Bereikte (volgens Hegel) haar hoogste punt in zijn filosofie. Verbonden met deze evolutie van de mens gaat voltrekt zich ook de evolutie van de door de mensen geschapen instellingen.

Objectieve geest; het recht, de moraal, de zedelijkheid (bevat juridisch als morele houding. Culmineert in de moderne staat (betekend voor Hegel verschijnende god.) god verenigt zich het subjectieve en objectieve, de geest keert via geschiedenis en instellingen van de mens terug tot god.

Optimisme

Hegels werk wordt een soort samenvattende en verklarende encyclopedie van de hele menselijke cultuur vanaf de schepping. Zit een optimisme in deze visie: we ontwikkelde onszelf en onze cultuur (instellingen) tot een steeds grotere rijkdom en vrijheid, om uiteindelijk, gedragen door dynamiek van de Geest, terug te komen bij God.

Dialectiek

Hegel is vooral belangrijk voor de ontwikkeling van de dialectiek. Pas bij Hegel krijgt deze methode haar moderne betekenis. Alles verloopt volgens Hegel volgens het schema: Thesis (T) – Antithesis (A) – Synthese (S). Bijvoorbeeld: zijn (T) – het niet-zijn (A): worden (S) of absolute monarchie (T) – volksmacht (A): constitutionele monarchie (S).

Opvallend hierbij zijn de volgende dingen:

- De ontwikkeling moet altijd doorheen de negatie gaan;
- De negatie van de negatie (S) bevat tegelijkertijd elementen van thesis en antithesis;
- De synthese is een stap verder dan thesis en antithesis, dus een vooruitgang;
- De synthese is geen absoluut eindpunt, maar het begin van een verder ontwikkeling, als nieuwe thesis dus;
- Deze synthese is dus geen compromis, maar het resultaat van een botsing tussen thesis en antithesis, die beide in de synthese worden 'opgeheven'.

Als je deze driehoek in een spiraal plaatst, zie je hoe ieder stadium tegelijk een herhaling is én een ontwikkeling van de vorige fase. Deze methode zal grotendeels het denken van de 19e en 20e eeuw beïnvloeden. Niets 'is', alles 'wordt'. Je moet altijd weten waar iets vandaan komt en naartoe gaat voor je het begrijpt.

H4. Maatschappelijke en persoonlijke zingeving

Ludwig Feuerbach (1804-1872)

Het materialisme

Materialisme heeft twee betekenissen, allereerst heeft het de betekenis voor de filosofie die de voorrang geeft aan materie, daarnaast geeft het in de moderne consumptiemaatschappij aan dat bezitsdrang van materiële goederen die door vele mensen belangrijker worden geacht dan culturele of hogere waarden zoals bijvoorbeeld vriendschap en liefde.

Kentheoretische materialisme vinden we bij de presocratici, dit zijn alle wetenschappers die geïnteresseerd zijn in de oorsprong van onze wereld en in de veelheid of eenheid, stilstand of beweging van al het bestaande. De materialisten van de Franse en de Duitse revolutie gaan uit van de indrukwekkende ontwikkeling van de natuurwetenschappen en stellen dat alles, ook het denken, uit de materie bestaat en dat de geest in feite een product van deze materie is. Alleen hebben we onze wetenschappelijke instrumenten nog niet zover verfijnd dat we de afscheidingen die we geest noemen, met een even grote zekerheid kunnen analyseren. Julien Offray de la Mettrie (1709-1751) geloofde dat materie op zich volstond en dat het daardoor overbodig was het bestaan van een God te aanvaarden.

Het materialistisch humanisme

Ludwig Feuerbach begon zijn filosofische loopbaan als volgeling van Hegel. Voor Feuerbach was de filosofie de wetenschap van de hele werkelijkheid in haar totaliteit. Hij legde de nadruk op de natuur, die zintuiglijk begrepen kan worden. Waarheid en de werkelijkheid zijn een geheel, waarbij stoffelijke en geestelijke in de mens samenkomen. Het is louter abstractie te spreken van 'een onsterfelijke ziel in een sterfelijk lichaam', omdat de mens zowel uit geest als stof bestaat en er na de dood geen mens meer is.

Door de manier van antwoorden op de vraag naar inzicht, zie je een heel specifiek antwoord op de zinvraag ontstaan. De vraag naar het juiste uitzicht bij het handelen met een materialistische vorm van humanisme zal beantwoord worden. De ervaring van menselijke ellende (onrechtvaardigheid, armoede en onvrijheid), hierdoor ontstaat bij de mens een zoek naar zingeving een verlangen naar 'een hogere macht', waar allen rechtvaardig, welvaren en vrij zouden zijn. Zo 'projecteren' ze hun emoties en verlangen op een niet-bestaande God in een niet-bestaande hemel. God is dus een schepping van de mens. Maar omdat niets anders is dan de mensen in deze wereld, is deze projectie in feite een gevaarlijke vergissing, omdat we daardoor onze energie aan een illusie verspillen, in plaats van te kijken/zoeken naar de echte oorzaken van onze miserie.

Alles gaat terug op de zintuiglijke wereld, waarvan de menselijke geest deel uitmaakt. Alleen men kan zichzelf alleen volledig ontwikkelen wanneer ze losbreken van de illusie (Entfremdung) van de godsdienst. De mens heeft zijn eigenlijke opdracht namelijk afgestaan aan de door hem geprojecteerde bovennatuur en is daardoor gealiëneerd van zijn ware bestaan.

Het hart is voor Feuerbach ook zeer belangrijk, de zetel van een humanisme van gevoelens, vriendschap, liefde en solidariteit. Alleen als we al onze krachten aan de mensen wijden kunnen we dit leven en deze wereld beter maken. Hier is dus sprake van naastenliefde. Feuerbach en andere leggen de nadruk (anders dan Hegel die de nadruk op de geest legt) op de mens, men spreekt van antropocentrische (mensgerichte) filosofie.

Kritiek

Kritiek op Feuerbach komt uit twee hoeken. De christelijke bestrijden natuurlijk zijn leer. Maar ook uit, wat men noemt, de kring van die andere 'linkse' hegelianen rond Marx. Zij verwijten hem dat hij het te veel over de abstracte 'mens' heeft en te weinig over de historische en sociaal concreet bepaalde mens. En dat hij de dialectische methode van Hegel als nutteloos bestempelt, terwijl dit juist de sleutel kan zijn tot een nieuwe materialistische theorie. (Uit deze verbinding zal het Dialectisch materialisme van Marx ontstaan.)

Karl Marx (1818-1883)

Situering en levensloop

Behoorde al vroeg tot de links-hegeliaanse volgelingen van deze grote Duitse idealist. Hij geloofde dat de filosofie niet alleen de wereld moest interpreteren maar ook veranderen. Hij bracht hierom het proletariaat tot stand (een groep arbeiders en intellectuelen die deze verandering tot stand moesten brengen).

Hij richtte in 1864 samen met Friedrich Engels, de 'Internationale Arbeidsvereniging' op, die later onder de naam 'Eerste Internationale' de geschiedenis zou ingaan. Zes jaar na zijn dood werd dan in Parijs de 'tweede internationale' opgericht, die vandaag nog steeds bestaat en waarvan de grote sociaaldemocratische partijen lid zijn. Je zou dus kunnen stellen dat de meeste linkse (socialistisch of communistische) partijen in de wereld op het denken van Marx en Engels teruggaan.

Marx' kritiek op Feuerbach

Marx stemt in met de stelling dat mensen zich moeten bevrijden uit het idealisme en de illusie van de godsdienst, hij wijst daarnaast ook op de volgende zaken:

- De universele mens van Feuerbach is een abstractie. We moeten kijken naar de levende mens, zoals deze in de geschiedenis heeft geleefd. Hij noemt zijn materialisme daarom ook historisch.
- De dialectische theorie van Hegel is van groot belang om een nieuwe materialistische theorie te ontwikkelen.
- De godsdienst die hij 'het opium van het volk' noemt heeft twee kanten. Enerzijds dient de godsdienst ertoe de mensen gehoorzaam en volgzaam te houden. Maar anderzijds is dezelfde godsdienst de uitweg uit menselijke ellende, wellicht de enige weg naar zingeving voor de arme en onderdrukte massa's. Marx vond dus dat de illusie van de godsdienst als zicht op zingeving de mensen hierbij niks wonden. Tenzij ze tegelijkertijd rationeel inzicht kregen in de ware oorzaken van hun ellende en de middelen om hier wat aan te doen.

Marx' kritiek op de burgerlijke revolutie

Termen Vrijheid, Gelijkheid, Broederlijkheid waren erg van belang bij de burgerlijke revolutie
marx